

VČASNOSTREDOVEKÉ OBJEKTY A NÁLEZY Z POLYKULTÚRNEHO SÍDLISKA VO VLAČI¹

MÁRIA KOTOROVÁ JENČOVÁ

Early Medieval Features and Artefacts from the Polycultural Settlement in Vlača. The paper presents four objects from the Early Middle Ages, discovered in a polycultural settlement in Vlača in the Topľa river basin in eastern Slovakia. One of them was sunken, three oval to rectangular objects were only minimally buried in the subsoil. In two of them there were traces of a heating device, in the other two no fireplaces were detected. The pairs of objects were oriented almost at right angles to each other. The found material is represented by fragmentary pottery, mainly from pots made on a potter's wheel with decoration from multiple, less from single wavy lines and from engraved perimeter lines. Only four fractions come from low, hand-formed pans. The settlement is tentatively dated to the 8th–9th c.

Keywords: Eastern Slovakia, Topľa river basin, Early Middle Ages, settlement features, ceramics.

ÚVOD

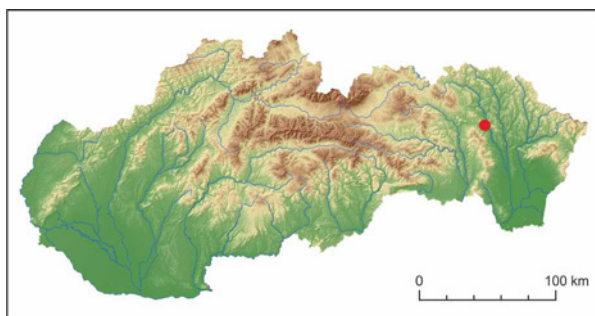
Objav včasnostredovekých nálezov na lokalite Vlača, okr. Vranov nad Topľou (obr. 1) v r. 2007–2008, počas výskumu sídliska z mladšej doby bronzovej až doby halštatskej, síce nijako neprekvapil, ale priniesol nové zaujímavé poznatky. Lokalita totiž bola už od začiatku 60. rokov minulého storočia evidovaná ako slovanské sídlisko vďaka povrchovým zberom J. Macáka (*Budinský-Krička 1961*, 362) a najmä od r. 1983, kedy sa tu nevelkým záchranným výskumom odkryl čiastočne narušený zahĺbený objekt so stopami po ohnisku v jeho severovýchodnej časti. Z výplne boli vyzdvihnuté zvieracie kosti, riečne kamene a v ruke

vyhotovená zdobená keramika z predveľkomoravského horizontu (*Budinský-Krička/Mačala 1987*, 123, 124; *Mačala/Mačalová 1984*, 150). Pri ďalších povrchových prieskumoch sa získali keramické fragmenty z veľkomoravského obdobia (*Slivka/Mačala 1985*, 217).

Kataster Vlače (poloha Záhumenky) leží v geomorfologickom celku Beskydské predhorie na pravobrežnej terase Tople v nadmorskej výške 175 m (obr. 2; 3). Osadníci využili úrodnú terasu meandra rieky, ktorá južnejšie od Vlače podstatne rozširuje svoje údolie, severne zas prechádza v úzkom záreze vrchov Beskydského predhoria. Poloha má strategický potenciál, umožňovala kontrolu riečného brodu a zrejme už v dobe bronzovej zohrávala určitú úlohu pri sledovaní obchodnej cesty pozdĺž Tople smerom na sever.

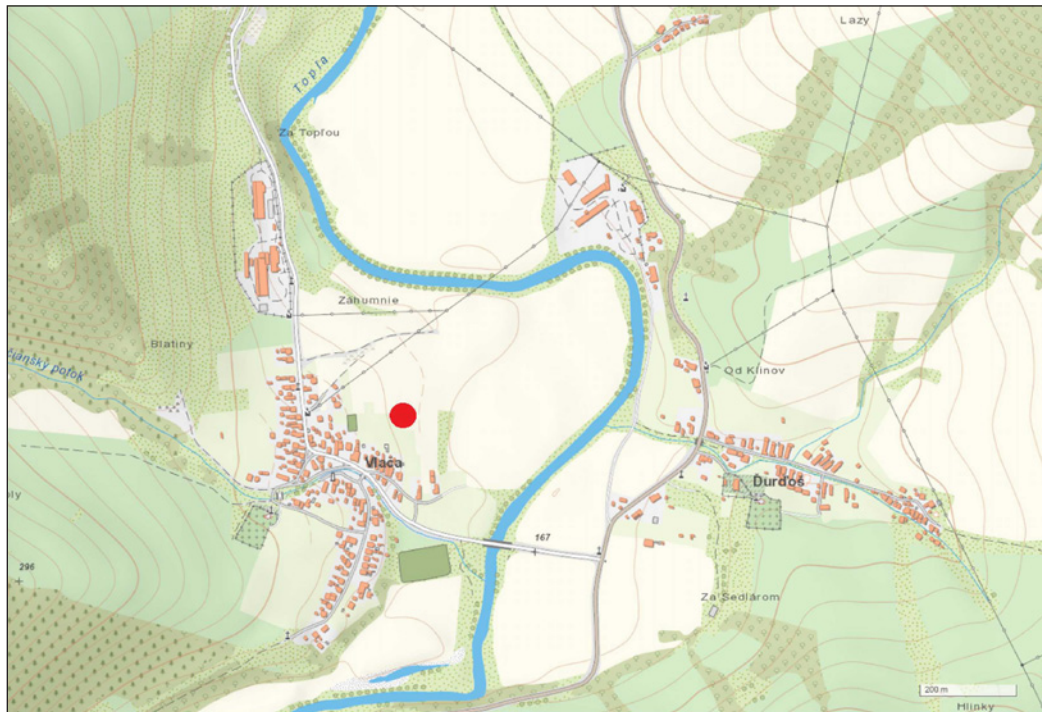
Sústavná poľnohospodárska kultivácia terasy značne zničila a naďalej systematicky devastuje archeologickú lokalitu, preto sa tu v rokoch 2003–2008 uskutočnili štyri sezóny archeologického výskumu. Okrem uvedeného včasnostredovekého osídlenia a najintenzívnejšieho osídlenia v mladšej dobe bronzovej až dobe halštatskej (*Kotorová-Jenčová 2018; 2021*) priniesol výskum tiež menej výrazné stopy prítomnosti Keltov (*Kotorová-Jenčová 2013*, 36, 39, obr. 7: 3–5).

Počas výskumných sezón v roku 2003 a 2006 sa včasnostredoveké nálezy nachádzali len veľmi

Obr. 1. Vlača, okr. Vranov nad Topľou. Lokalita na mape Slovenskej republiky (zdroj ÚGKK SR).

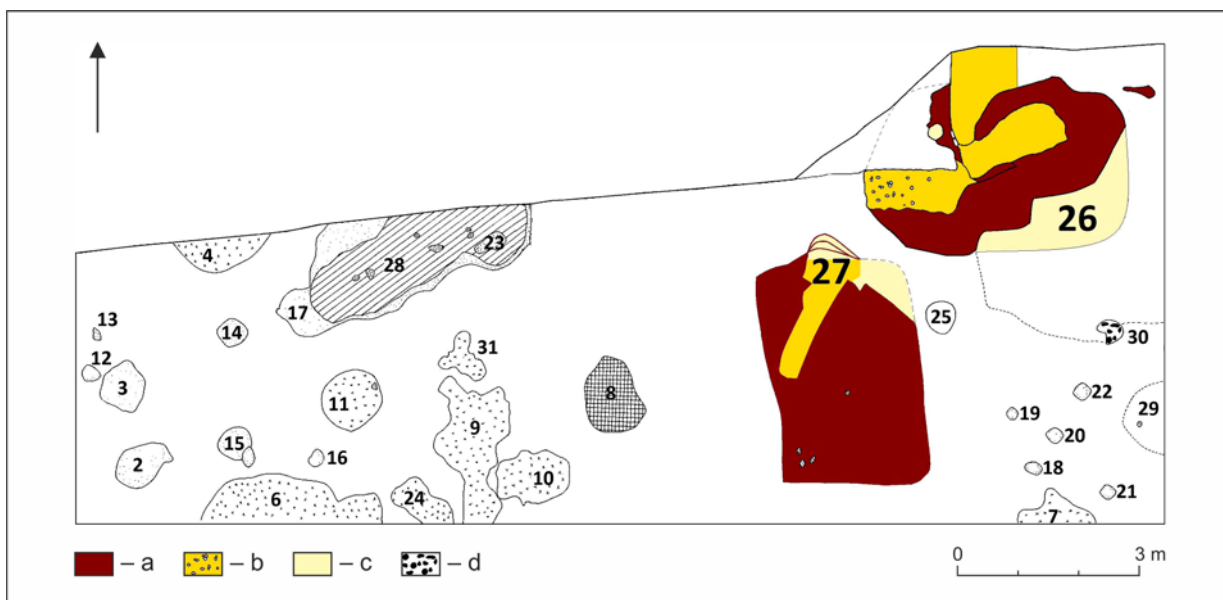
¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0563 a projektmi VEGA 2/0115/22 a 2/0124/20.

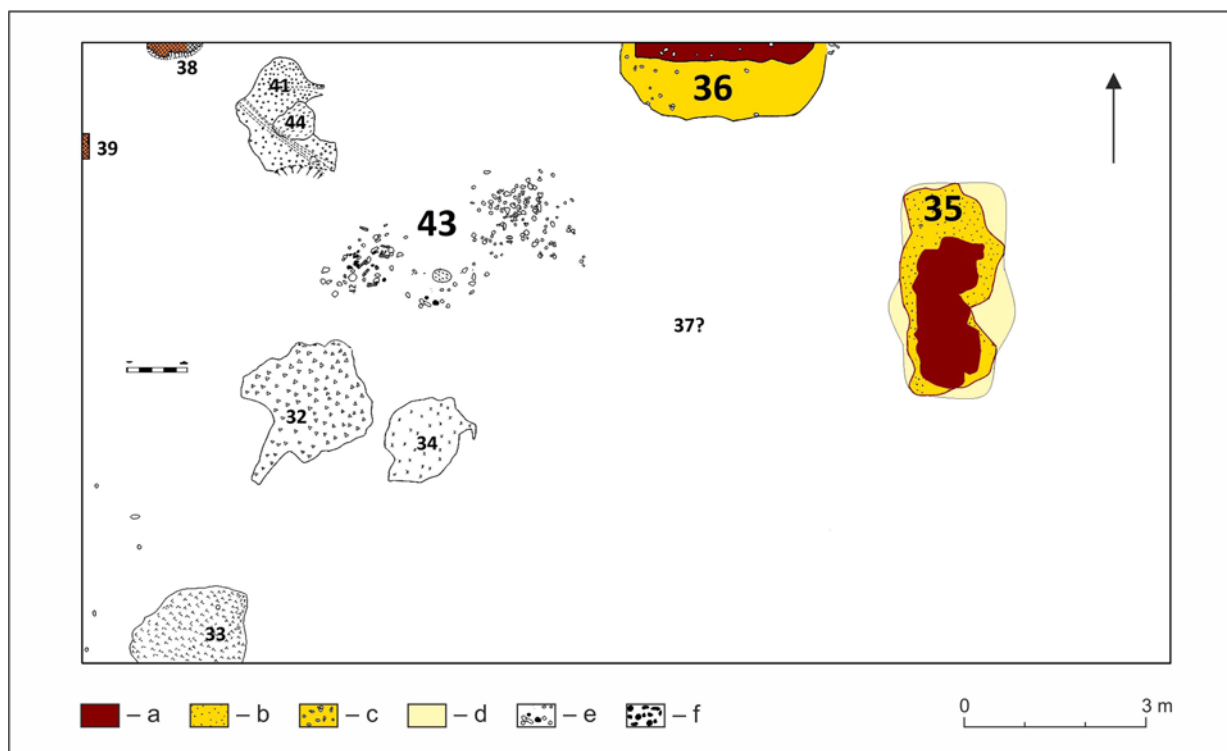
Obr. 2. Vlača, okr. Vranov nad Topľou. Označenie lokality na katastrálnej mape (mapový podklad <https://zbgis.skgeodesy.sk/>).

Obr. 3. Vlača, okr. Vranov nad Topľou. Terasa meandra Topľe – polykultúrne sídlisko. Pohľad od SV (foto M. Kotorová Jenčová).

Obr. 4. Vlača, okr. Vranov nad Topľou. Polohopis objektov v sonde II/2008. Objekty 26, 27 – včasný stredovek; ostatné objekty – mladšia doba bronzová až doba halštatská. Legenda: a – sivočierna výplň, miestami s drobnými hručkami mazanice; b – svetlejšia výplň s kameňmi a uhlíkmi; c – stopy objektu slabó odlišiteľné od podložného ílu; d – uhlíky (kresba M. Kotorová Jenčová).

Obr. 5. Vlača, okr. Vranov nad Topľou. Polohopis objektov v sonde III/2008. Objekty 35, 36/2008 – včasný stredovek; 43/08 – neurčený; ostatné objekty – mladšia doba bronzová až doba halštatská. Legenda: a – sivočierna výplň, miestami s drobnými hručkami mazanice; b – svetlejšia výplň premiešaná s ílovitou zeminou a s drobnými hručkami mazanice; c – svetlejšia výplň s kameňmi a uhlíkmi; d – stopy objektu slabó odlišiteľné od podložného ílu; e – zhuk kameňov, kostí a uhlíkov (objekt 43 ?); f – uhlíky (kresba M. Kotorová Jenčová).

sporadicky. Až v závere výskumu v r. 2007 a potom v r. 2008 (Kotorová-Jenčová 2011) sa získal početnejší keramický materiál a odkryli sa štyri objekty z včasného stredoveku.² Tieto výsledky sú predmetom príspevku.

OPIS OBJEKTOV

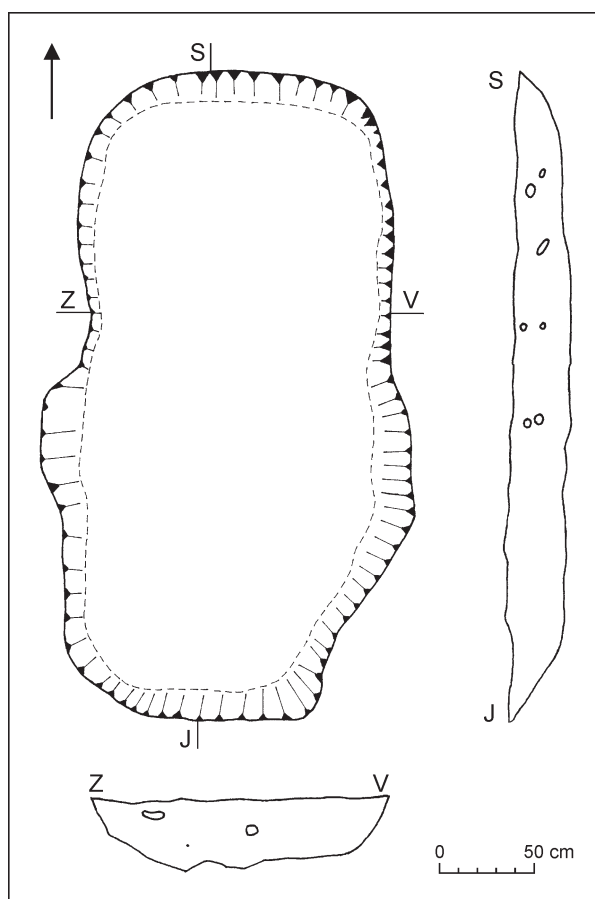
Objekty 26, 27 a 36/2008 boli len minimálne zahĺbené do podlažia, resp. sa nerozpoznali v pravekej kultúrnej vrstve a zachytili sa až ich dná na úrovni podlažia. Jediný objekt 35/2008 bol výraznejšie zahĺbený (max. 0,4 m). Objekty sa rysovali tmavým hnedočiernym až čiernym sfarbením, ktoré k okrajom strácalo na intenzite. Boli to obdĺžnikové resp. oválne útvary (obr. 4; 5). Ich tvar výrazne narúšala hlboká orba početnými zásahmi.

Objekt 26/2008 (pôvodný objekt 5/2007) bol zistený v závere sezóny 2007 ako tmavšia plocha nepravidelného oválneho tvaru v pravekej kultúrnej vrstve. Maximálne rozmery boli 4,5 × 2,5 m, orientácia dlhšou osou V – Z. Na juhozápadnom okraji mal pôvodne výbežok, ktorým naznačoval prepojenie s neskôr zachyteným objektom 27/2008. Mohlo však ísť len o rozľahanú výplň objektu orbou. V SZ časti, na okraji výraznej tmavej plochy objektu, sa črtal malý kruhový útvar žltastej ílovitej výplne, ktorý naznačoval stĺpovú jamu. Na možné zvyšky ohniska poukazoval výskyt uhlíkov, mazanice a niekoľkých kameňov v západnej časti objektu. Južne od objektu sa nachádzalo miesto s veľkými uhlíkmi a niekoľko stĺpových jám bez identifikovateľného systému. Pravdepodobne však nesúviseli s objektom 26/2008, ale s pravekým osídlením.

Objekt 27/2008 bol orientovaný viac-menej kolmo na predchádzajúci, s dlhšou osou v smere S – J a s rozmermi 4 × 2,7 m. Pri jeho začíšťovaní sa prepojenie s objektom 26/2008 stratilo, keďže aj celá jeho plocha predstavovala iba tenkú vrstvu tmavej hnedočiernej zeminy na podlaží. Nič to však nemení na očividnej súvislosti oboch útvarov. Jednoznačne vykurovacie zariadenie sa nezistilo.

Podobná vzájomná poloha dvoch včasnostredovekých objektov, bola zachytená v sonde III/2008.

Objekt 35/2008 mal obdĺžnikový tvar so zaoblenými rohmi, s pomerne rovným dnom a s rozmermi 3,4 × 2 m, so zahĺbením do 0,4 m. Dlhšou osou bol orientovaný v smere S – J. Nezistili sa stopy ohniska (obr. 6).

Obr. 6. Vlača, okr. Vranov nad Topľou. Objekt 35/2008, pôdorys a profily (kresba M. Kotorová Jenčová).

Jeden meter severozápadne od objektu 35/2008, zasahujúc za severný okraj sondy, sa tmavým sfarbením identifikoval výrazný, neúplne odkrytý objekt 36/2008 s rozmermi 3,6 × 1,4 m (šírka je neúplná), v orientácii dlhšej osi v smere V – Z. Zahĺbenie do podlažia bolo minimálne (max. 0,1 m). Ohnisko naznačovali početné kamene, uhlíky a hrudky mazanice v západnej časti objektu.

OPIS MATERIÁLU

Nálezový súbor pochádza v prevažnej miere z kultúrnej vrstvy. Koncentroval sa nad miestami, kde sa vyrýsovali objekty, najmä v sonde III/2008, ale iba v objekte 35/2008, ktorý bol zahĺbený do podlažia, ho možno jednoznačne spojiť s výplňou samotného objektu (tab. I: 13; III: 16–27).

² Výskum pod vedením autorky realizovalo vtedajšie Vlastivedné múzeum v Hanušovciach n. T. (dnes súčasť Krajského múzea v Prešove) v rámci projektu agentúry Krajina Stropkov „Graduate European Archaeology Skills Exchange“ v programe Leonardo da Vinci. Na tomto mieste chcem vyjadriť poďakovanie majiteľovi agentúry Ing. M. Knežovi za veľmi účinnú spoluprácu pri tomto výskume.

Nálezy – až na zlomky kamenných brúsikov a železnej tyčinky kruhového prierezu, ktorých chronologický súvis s včasnostredovekým osídlením je otázný, praslena a zlomku rotačného mlynčeka – predstavuje fragmentárna keramika. Registrujeme 364 črepov, z čoho je 127 (35 %) zdobených. S výnimkou štyroch črepov z ručne formovaných pekáčov pochádzali ostatné zlomky z hrncovitých nádob zhotovených za pomoci kruhu. Keramická hmota s prímiesou piesku a sludy býva drsnená hrubšími zrnami piesku a frakciami kamienkov, farebná škála sa pohybuje v odtieňoch okrovej, tehlovej a hnedej až hnedosivej.

Priemer ústia pekáčov (tab. I: 1, 4, 5; III: 2) je 16 cm, 20 cm a 21,5 cm, v jednom prípade maličkého zlomku nie je možné priemer určiť. Dosahujú výšku 2–3 cm, hrúbka dna je 1,2–2 cm. Okraj je zaoblený alebo ostro zoslabený.

Vo formovaní okrajov hrncovitých nádob sú pozorované dva typy – zaoblený (tab. I: 2, 6, 11; II: 3) a zrezaný (tab. I: 12; II: 1, 2; III: 1, 3–8, 25, 26). Výraznejšia profilácia okrajov sa nezistila. Ústia sú zväčša lievikovité. Priemer kresbovo rekonštruovateľných ústí je od 13 cm (tab. III: 25, 26) do 32 cm (tab. I: 12). Zlomky z dien poukazujú na priamo napojené steny, na mierne zaoblené alebo mierne odsadené dná. V jednom prípade je v strede zosilnené (tab. IV: 24). Priemer zistený na kresbovo rekonštruovaných kusoch je od 7 cm (tab. IV: 23, 24) do 11 cm (tab. I: 3). Na dnách sa nezistili žiadne značky. Výšku nádoby nepoznáme ani v jednom prípade.

Výzdobu keramiky predstavuje niekoľko variantov jednoduchých rytých vlnoviek (tab. I: 6–11; III: 1), častejšie však pásy hrebeňových dvoj- a viacnásobných vlnoviek (tab. I: 12; II: 1, 2, 4–11; III: 11–15, 22–24, 27; IV: 1–5, 17, 19), ktoré môžu byť pomerne pravidelné, ale aj rozvolnené, veľmi ploché (tab. IV: 12) aj ostré (tab. IV: 21). Viacnásobné vlnovky bývajú dopĺňané rytými obvodovými líniami (tab. II: 3, 12–15; III: 16–19; IV: 6–11, 18). Zväzky línii spravidla lemujú pásy vlnoviek, v niekoľkých prípadoch jednoduchá vlnovka obvodové línie pretína (tab. III: 8; IV: 20). Hrebeňové zväzky priamych línii mohli tvoriť tiež samostatný výzdobný prvok, čo sa kvôli vysokej fragmentárnosti materiálu nedá spoľahlivo určiť (tab. II: 16–26; III: 10; IV: 13–16). Zvláštnym v danom kontexte je ornament zachytený na malom zlomku, pozostávajúci z kazetovo rozložených vodorovných a zvislých viacnásobných línii (tab. III: 20). Výnimočná je aj výzdoba dvoch malých črepov, vytvorená predmetom s viacerými hrotmi, ktorá predstavuje solitérne štvorice vpichov (tab. III: 21), resp. viacnásobné cik-cak línie (tab. IV: 22). Ornament z vpichov je aj na hrnci s ostro

vyhnutým ústím a zrezaným okrajom. Jeho bližšia charakteristika však nie je možná (tab. III: 25). Jediným v danom súbore je fragment hrnca s okrajom zdobeným vrypmi (tab. III: 7).

Ojedinelým v súbore z Vlače je pravidelný dvojkónický praslen s rovnou základňou, hnedej až hnedočiernej farby s viacnásobným cik-cak ornamentom na tele a s obvodnými líniami na lome a na základniach pri otvore (tab. I: 13). Pochádza z objektu 35/2008. Priemer praslena je 3,5 cm, priemer otvoru 1 cm, výška 2,2 cm. Patrí k typu dvojkónických praslenov – tvar B, výzdoba 2, základňa 1 podľa triedenia H. Březinovej a R. Přichystalovej (2014, 177–180, tab. 4–6). Praslen svojou veľkosťou a tvarom nie je výnimočný. Zaujme však svojou pravidelnou výzdobou a kvalitným spracovaním, ako aj ojedinelosťou výskytu v nálezovom súbore. Prasleny od praveku bezprostredne dokladajú jednu zo základných textilných činností – pradenie, ktorej sa bezpochyby venovali aj osadníci včasnostredovekého sídliska vo Vlači.

Celý nálezový súbor je uložený v bývalom Vlastivednom múzeu v Hanušovciach nad Topľou.

ZHODNOTENIE

Rozsah výskumu vo Vlači nepostačuje na širšie závery o charaktere a rozlohe včasnostredovekej osady na terase Tople. Doterajšie pozorovania naznačujú, že osídlenie vo včasnom stredoveku bolo menej intenzívne ako sídlisko z doby bronzovej až halštatskej (už aj vzhľadom na dĺžku trvania pravekého osídlenia) a situované bližšie k východnému okraju riečnej terasy. Na potvrdenie tohto predpokladu je prirodzene, nevyhnutný ďalší výskum. Nateraz môžeme povedať, že ide o otvorené sídlisko, pravdepodobne rozptýleného typu, v blízkosti riečného toku a brodu cezeň. Polohy v blízkosti riek a na ich terasách boli vyhľadávané od praveku a výnimkou nie je ani včasný stredovek, v rámci ktorého sú v oblube už od včasnoslávanského obdobia (Šalkovský 2002, 57). Menej typické pre danú oblasť sú zistené objekty. Na viacerých včasnostredovekých sídliskách v povodí Tople vystupujú takmer výlučne oválne jamy s korytovitým dnom. Severne od Vlače ich poznáme z Koprivnice (Budinský-Krička 1970), južnejšie zo Skrabského (Jenčová 1993), z Komáran (Mačala 1983) a z viacerých polôh vo Vranove nad Topľou (Budinský-Krička 1990, 97–99; Kotorová-Jenčová 2006, 574, 575). Považujú sa za centrálné jamy obytných objektov. Obyčajne sa v nich vyskytujú pozostatky vykurovacích zariadení – kamene, uhliky, mazanica. Podobné zahĺbené objekty oválneho pôdorysu nachádzame v blízkom regióne povodia Ondavy v Dvoriankach (Budinský-Krička 1990,

94–96), Nižnom Hrabovci (*Budinský-Krička 1981*, 41, 42) a Poši (*Kotorová-Jenčová 2006*, 567), i v širšej oblasti severovýchodného Slovenska, napr. v Brekove (*Budinský-Krička 1982*, 45, 46), Hažine nad Cirochou (*Budinský-Krička 1986*, 69) a Blatných Remetách (*Budinský-Krička 1990*, 93, 94).

Zahĺbené pravouhlé polozemnice poznáme v podstatne menšej miere – z blízkyh regiónov z Prešova (*Budinský-Krička 1961*, 352, 355, obr. 7; 11), Košíc-Šebastoviec (*Budinský-Krička 1990*, 96, obr. 6) či z Hnojného (*Šiška 1964*). V zahĺbenom obdĺžnikovom objekte 35/2008 z Vlača, ktorý by mohol zodpovedať obydliu, však absentovalo ohnisko, resp. sa ho nepodarilo zistiť, podobne ako v minimálne zahĺbenom objekte 27/2008. Ostatné dva objekty zachytené vo Vlači (26/2008 a 36/2008) sú tiež len slabo zahĺbené do podlažia a možné vykurovacie zariadenia v nich naznačujú kamene, nevelké množstvo uhlíkov a hrudiek mazanice – v oboch prípadoch v západnej časti.

Slabo zahĺbené objekty oválneho až obdĺžnikovitého tvaru sú v blízkosti Vlača známe z Nemcoviec, okr. Prešov, kde sú považované za zvyšky nadzemných, najskôr zrubových obytných a hospodárskych stavieb (*Budinský-Krička 1988*, 67–73, 87).

Dvojice objektov vo vzájomnom pravouhlom postavení, či už zahĺbených alebo nadzemných, predstavujú v povodí Tople novú kvalitu. Zastavanou plochou s veľkosťou 5 m² (neúplný objekt 36/2008), 6,8 m² (35/2008), 10,8 m² (27/2008) a 11,3 m² (26/2008) sa interpretačná možnosť obytných objektov nevyklučuje. Či v prípadoch bez zistených ohnísk (27/2008 a 35/2008) ide o stavby s hospodárskou funkciou, je otázne. Ak by malo ísť iba o hospodárske stavby, je ich pravidelný pôdorys a evidentný vzájomný súvis s objektami s predpokladanou obytnou funkciou bezpochyby zaujímavý a evokuje dojem, že by tu mohlo ísť o zárodok menších hospodárskych celkov, ktoré v neskoršom období predstavovali hospodárske usadlosti (*Ruttkaý 2002*, 71).

Nadzemné objekty, prejavujúce sa však nie výrazným sfarbením ako vo Vlači, ale stĺpovými jamami, vykurovacím zariadením či koncentráciou nálezov, sú známe z hradiska v Spišských Tomášovciach (*Šalkovský 2006*, 311, obr. 5), datovaného od 8. do 10. stor. (*Šalkovský 2006*, 315). Vo Vlači mohli byť pôvodne súčasťou ďalšej nadzemnej včasnostredovekej stavby zhľuky kameňov s výskytom kostí (43/2008) západne od objektov 35/2008 a 36/2008 (obr. 5). Jej pôdorys sa však nepodarilo jednoznačne identifikovať.

Pre datovanie osídlenia vo Vlači máme k dispozícii iba keramiku typickú pre sídliskový materiál, teda vo veľmi fragmentárnom stave.

Pre nízke tvary – pekáče, ktorých využitie vidíme pri tepelnej úprave stravy na ohniskách a v pieckach, pri pečení chleba alebo skôr chlebových placiek, nachádzame analógie na celom území rozšírenia Slovanov v dlhom časovom úseku a ich výskyt sa spája s rozsídľovacím procesom Slovanov (*Fusek 1991*, 310). Na východnom Slovensku, podobne ako v blízkom geografickom susedstve, sa pekáče objavujú na sídliskách zo 7.–9. stor. (*Budinský-Krička 1990*, 105, 106). Najbližšie vystupujú tieto formy vo Vranove-Lomnici (*Budinský-Krička 1990*, tab. XXII: 25, 27–29).

Dominujúce hrncovité tvary, vyhotovené za pomoci hrnciarskeho kruhu, nesú výzdobné motívy na viac ako tretine získaných zlomkov. Zo zachovaných črepov je zrejmé, že ornament sa vyskytoval najviac na vydutine, niekedy tiež pod hrdlom a na pleciah. Či zasahoval až do spodnej časti nádoby, nevieme. Ani v jednom prípade sme nezistili vnútornú výzdobu ústia nádoby. K výzdobným motívom jestvujú početné analógie v širokom priestore slovanského osídlenia – v samotnom povodí Tople (*Budinský-Krička 1970; 1990; Kotorová-Jenčová 2006*), v blízkom regióne povodia Torysy (*Budinský-Krička 1961; Lamiová-Schmiedlová 2004*) ako aj vo vzdialenejších oblastiach Slovenska (*Vangľová 2020*) či v susedných podkarpatských oblastiach Poľska (*Pohorska-Kleja 2006*).

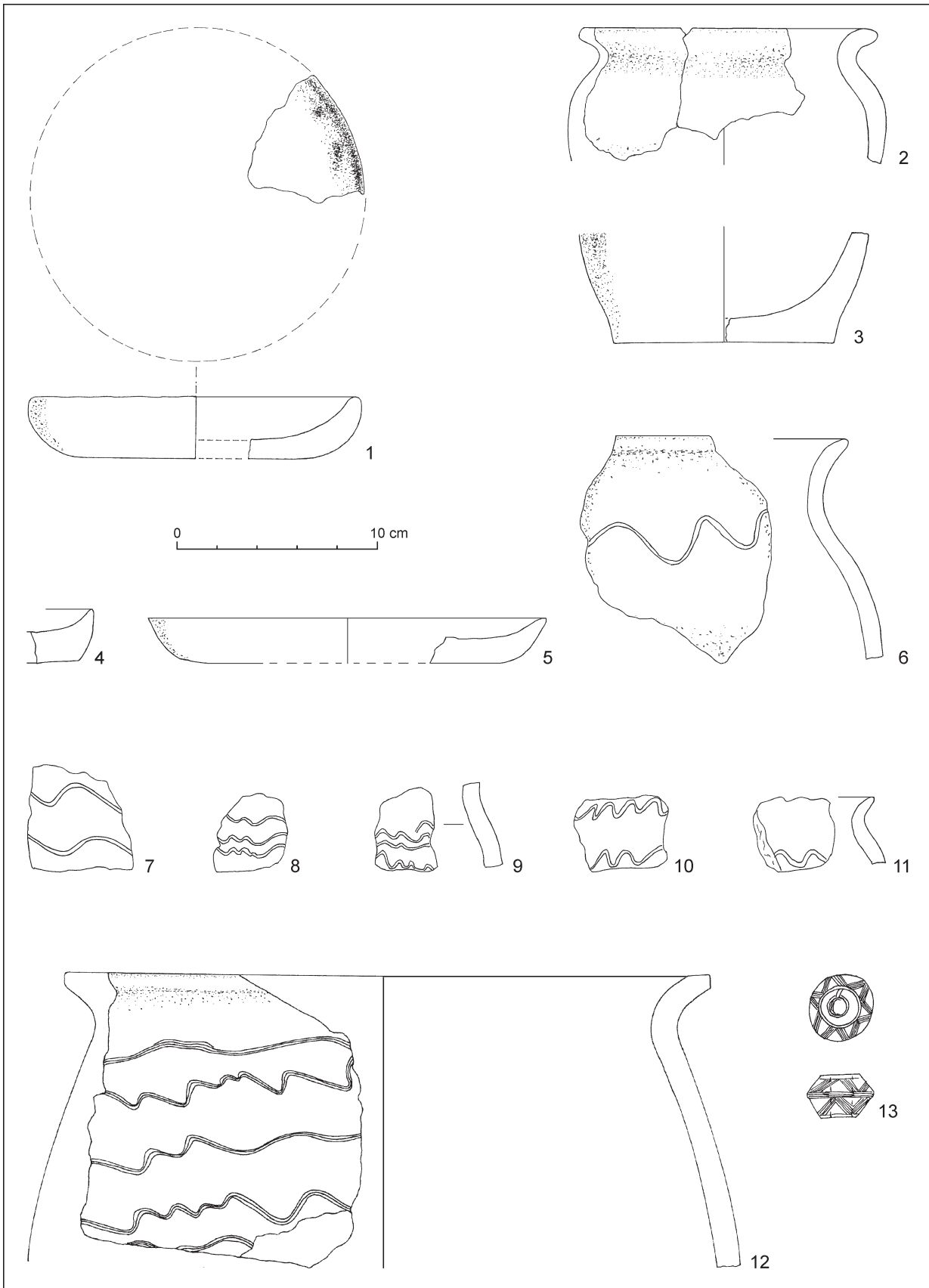
Na niekoľkých čepoch v súbore z Vlača sa vyskytuje výzdoba z viacerých jednoduchých vlnoviek vyhotovená jednohrotovým nástrojom (tab. I: 7–11; III: 1). Ornament z jednoduchej vlnovky je považovaný za typický pre mladšie obdobie včasného stredoveku. Objavuje sa však už v 8.–9. stor. (*Fusek 2008*, 33). Analogickú výzdobu k ornamentu z jednej jednoduchej vlnovky na zlomku z Vlača (tab. I: 6) nachádzame najbližšie vo Vranove nad Topľou-Lomnici, kde vystupuje už v komplexoch zo 7.–8. stor. (*Budinský-Krička 1990*, tab. XVIII: 8; XXV: 7). Z tej istej lokality poznáme tiež takmer identický rytý kazetový ornament z vodorovných a priečných zväzkov rýh (*Budinský-Krička 1990*, tab. XVI: 10), zachovaný vo Vlači na malom fragmente (tab. III: 20). V starobyľom kontexte vystupuje obdobná výzdoba aj vo vzdialenejších geografických súvislostiach (*Béřeš 1985*, tab. IV: 4; *Dostál 1982*, 43, 44, obr. 9: 2, 9; 13: 5). Podobne výnimočným výzdobným prvkom, objavujúcim sa najmä v súboroch 7.–8. stor., je presekávaný zrezaný okraj (tab. III: 7; *Béřeš 1985*, 47). Ako archaický je vnímaný aj motív hrebeňových vpichov (tab. III: 21, 25; IV: 22). Na východnom Slovensku sa vyskytuje zriedkavejšie a je spájaný s 9. stor. (*Budinský-Krička 1988*, obr. 11: 17; *Lamiová-Schmiedlová 2004*, 210), na západnom Slovensku jeho používanie vrcholí

v 8.–9. stor. (Fusek 2008, 32). Analógie pre výzdobu vlnoviek pretínajúcich vodorovné línie (tab. III: 8; IV: 20), čo je ďalší málo frekventovaný ornament v nálezovom súbore z Vlače, vidíme najbližšie v Chmeľove (Budinský-Krička/Mačala 1983, obr. 2: 9) a v Ostrovanoch (Lamiová-Schmiedlová 2004, obr. 3: 6, 7; 4: 7), v súboroch z 9. stor., v mladších súvislostiach tiež v Terni-Hradisku (Budinský-Krička 1961, tab. X: 12).

Pomerne široká variabilita ostatných výzdobných motívov na keramických zlomkoch z Vlače (viacnásobné vlnovky, obvodové línie a ich kombinácie) nachádza analógie na rozsiahlom území rozšírenia Slovanov v 8.–10. stor. Súbor nie je natoľko reprezentatívny, aby sme v krátkom príspevku mohli presne určiť jeho chronologickú pozíciu. Domnievame sa však, že absencia profilovaných okrajov, starobylé výzdobné motívy a výskyt v ruke formovaných pekáčov, umožňujú bližšie zaradiť materiál z Vlače do 8.–9. stor. Vo vzťahu k objektu odkrytému na lokalite v roku

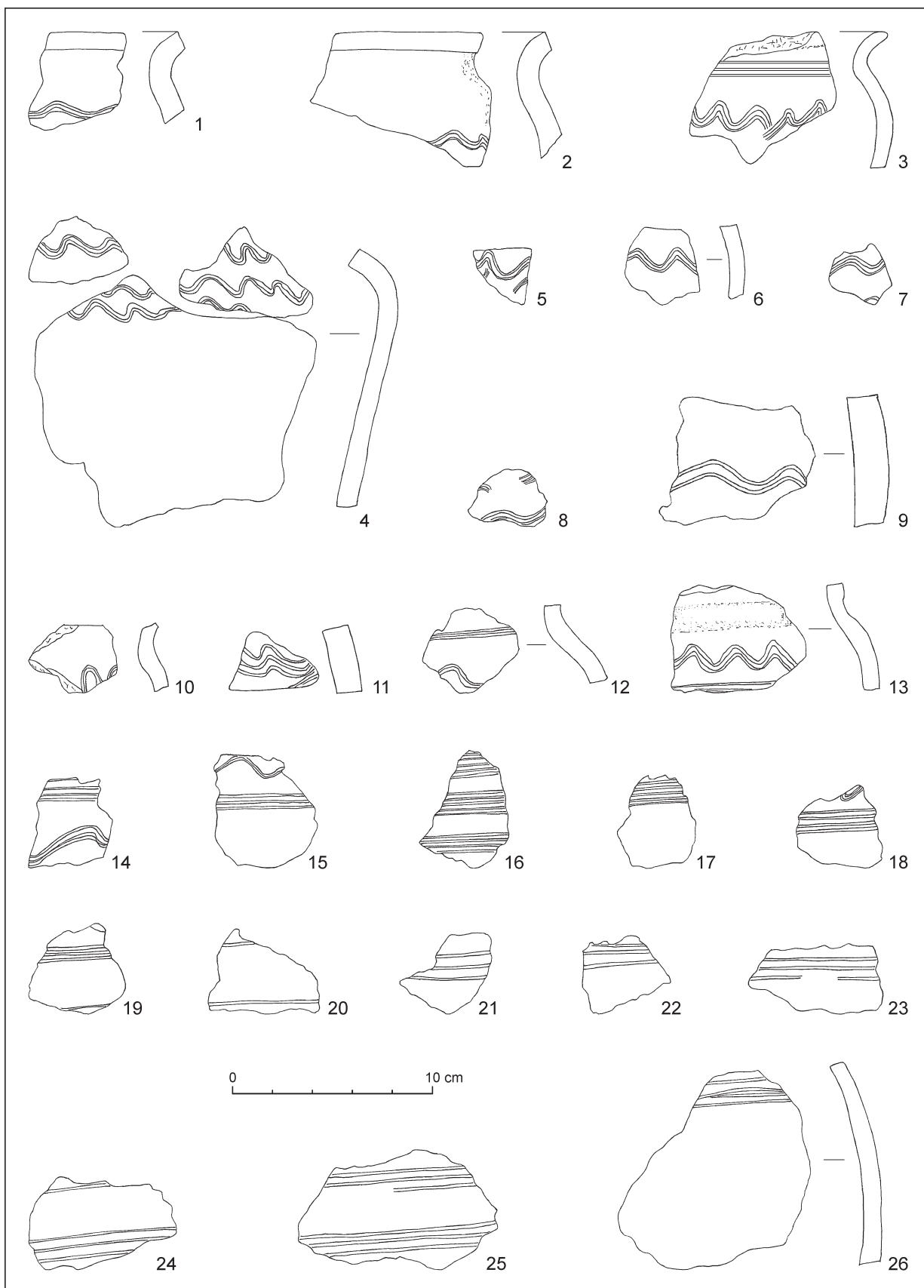
1983 s výskytom keramiky formovanej v ruke považujeme hodnotený súbor za mladší. Či ide o kontinuálne osídlenie tejto strategicky výhodnej polohy od 7. stor., môže ukázať až ďalší výskum. Podobne aj osídlenie vo Vranove-Lomnici, kde nachádzame viaceré analógie k výzdobným motívom na črepech z Vlače, patrí staršiemu horizontu (Budinský-Krička 1990, 97–99). Zároveň je nálezový materiál z Vlače archaickejší ako sú súbory keramiky z neďalekého Skrabského či Komáran, ktoré sú datované do 9.–10. stor. (Jenčová 1993; Mačala 1983).

Výsledky výskumu vo Vlači, prioritne zameranom na osídlenie v dobe bronzovej až halštatskej, rozširujú aj materiál ovú bázu slovanského osídlenia v povodí Tople a prinášajú poznanie objektov, ktoré sú v danej oblasti výnimočné svojím relatívne pravidelným tvarom, vzájomným vzťahom a v prípade troch z nich zrejmu nadzemnou konštrukciou. Už dávnejšie naznačený význam povodia Tople vo včasnom stredoveku (Mačala 1983, 190, 191) tieto výsledky len potvrdzujú.

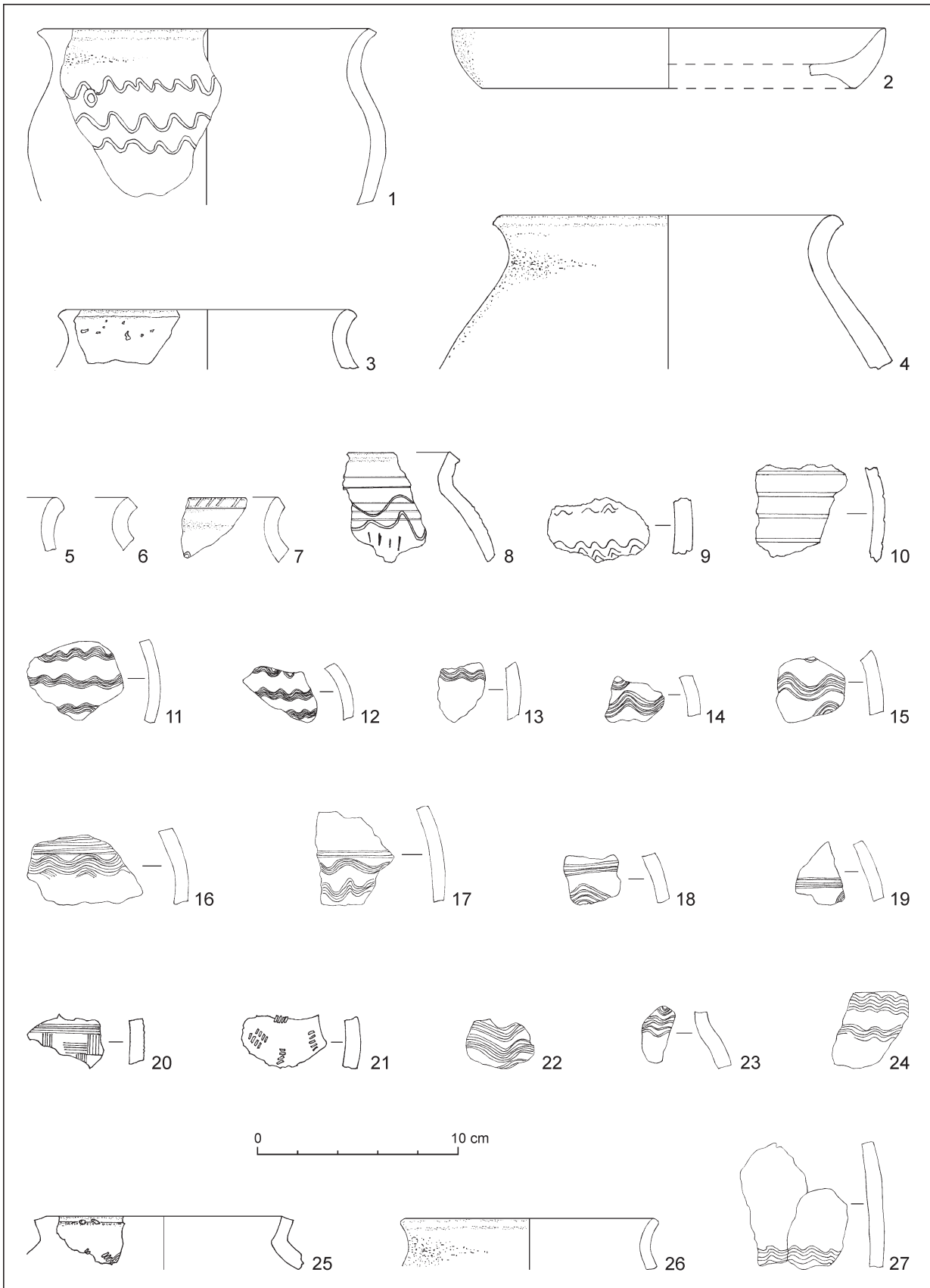

Tab. I. Vlača, okr. Vranov nad Topľou. Výber nálezov. 1–11 – sonda I/2007, kultúrna vrstva; 12 – objekt 5/2007 (26/2008); 13 – sonda III/2008, objekt 35/2008.

Tab. II. Vlača, okr. Vranov nad Topľou. Výber nálezov. 1, 2, 4-26 – sonda I/2007, kultúrna vrstva; 3 – objekt 26/2008.

Tab. III. Vlača, okr. Vranov nad Topľou. Výber nálezov. 1–7, 11–15 – sonda III/2008, kultúrna vrstva; 8–10 – sonda II/2008, kultúrna vrstva; 16–27 – objekt 35/2008.

Tab. IV. Vlača, okr. Vranov nad Topľou. Výber nálezov. Sonda III/2008, kultúrna vrstva.

LITERATÚRA

- Béřeš 1985 – J. Béřeš: Keramika na tzv. avarských pohrebiskách a sídliskách zo 7.–8. stor. na Slovensku. *Slovenská archeológia* 23, 1985, 15–70.
- Březinová/Přichystalová 2014 – H. Březinová/R. Přichystalová: Úvahy o textilní výrobě na Pohansku na základě analýzy nálezů textilních fragmentů a předmětů souvisejících se sprádaním a tkaním. *Památky archeologické* 105, 2014, 155–214.
- Budinský-Krička 1961 – V. Budinský-Krička: Slovanské osídlenie na severovýchodnom Slovensku. *Slovenská archeológia* 9, 1961, 347–390.
- Budinský-Krička 1970 – V. Budinský-Krička: Záchranný výskum roku 1964 v Koprivnici, okres Bardejov. *Východoslovenský pravek* 1, 1970, 57–94.
- Budinský-Krička 1981 – V. Budinský-Krička: Nové nálezy na východnom Slovensku. *AVANS* 1980, 1981, 35–53.
- Budinský-Krička 1982 – V. Budinský-Krička: Nové nálezy na východnom Slovensku. *AVANS* 1981, 1982, 44–57.
- Budinský-Krička 1986 – V. Budinský-Krička: Nové nálezy na východnom Slovensku. *AVANS* 1985, 1986, 67–71.
- Budinský-Krička 1988 – V. Budinský-Krička: Slovanské sídlisko v Nemcovciach. *Študijné zvesti AÚ SAV* 24, 1988, 67–94.
- Budinský-Krička 1990 – V. Budinský-Krička: Novye materialy dlja izučeniya drevneslavjanskoj keramiki na poselenijach vostočnoj Slovakii. *Slovenská archeológia* 38, 1990, 89–146.
- Budinský-Krička/Mačala 1987 – V. Budinský-Krička/P. Mačala: Nové nálezy slovanských sídlisk v povodí Tople. *Študijné zvesti AÚ SAV* 23, 1987, 121–126.
- Dostál 1982 – B. Dostál: *K časně slovanskému osídlení Břeclavi-Pohanska*. Studie Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně 10. Brno 1982.
- Fusek 1991 – G. Fusek: Včasnoslovanské sídlisko v Nitre na Mikovom dvore. *Slovenská archeológia* 39, 1991, 289–330.
- Fusek 2008 – G. Fusek: Keramika z predveľkomoravského horizontu z Nitry-Šindolky a otázka jej datovania. In: M. Guštin (Ur. – Hrsg.): *Srednij vek. Arheološke raziskave med Jadranskim morjem in Panonsko nižino – Mittelalter. Archäologische Forschungen zwischen der Adria und der Pannonischen Tiefebene*. Ljubljana 2008, 21–34.
- Gancarski 2006 – J. Gancarski (red.): *Wczesne średnowiecze w Karpatach polskich*. Krosno 2006.
- Jenčová 1993 – M. Jenčová: Slovanské objekty v Skrabskom. *Východoslovenský pravek* 4, 1993, 185–190.
- Kotorová-Jenčová 2006 – M. Kotorová-Jenčová: Slovanské osídlenie vranovského regiónu. In: *Gancarski 2006*, 561–581.
- Kotorová-Jenčová 2011 – M. Kotorová-Jenčová: Štvrtá sezóna výskumu vo Vlači. *AVANS* 2008, 2011, 134, 135.
- Kotorová-Jenčová 2013 – M. Kotorová-Jenčová: Osídlenie povodia strednej a dolnej Tople a strednej Ondavy v dobe laténskej. In: J. Gancarski (red.): *Transkarpackie kontakty kulturowe w okresie lateńskim, rzymskim i wczesnym średniowieczu*. Krosno 2013, 31–46.
- Kotorová-Jenčová 2018 – M. Kotorová-Jenčová: Sídlisko z neskorej doby bronzovej a z doby halštatskej vo Vlači. In: L. Benediková/M. Horňák (zost.): *Sídla, artefakty a čas... Zborník štúdií o dobe bronzovej a dobe halštatskej k 75. narodeninám Ladislava Veliačika*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes 21. Nitra 2018, 199–214.
- Kotorová-Jenčová 2021 – M. Kotorová-Jenčová: Nížinné sídliská záveru doby bronzovej v slovenskom hornom Potísi (na príklade sídlisk v Nižnom Hrušove a vo Vlači, okr. Vranov nad Topľou). In: J. Gancarski (red.): *Epoka brązu i wczesna epoka żelaza w Karpatach*. Krosno 2021, 359–412.
- Lamiová-Schmiedlová 2004 – M. Lamiová-Schmiedlová: Zásobnicová jama z doby veľkomoravskej z Ostrovian, okres Sabinov. In: G. Fusek (red.): *Zborník na počesť Dariny Biálekovej*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes 7. Nitra 2004, 209–214.
- Mačala 1983 – P. Mačala: Slovanské sídlisko v Komáranoch. *Študijné zvesti AÚ SAV* 20, 1983, 187–191.
- Mačala/Mačalová 1984 – P. Mačala/H. Mačalová: Výskum v Dvoriankach a záchranné výskumy v povodí Tople. *AVANS* 1983, 1984, 149–151.
- Pohorska-Kleja 2006 – E. Pohorska-Kleja: Materialy wczesnośredniowieczne z wielokulturowej osady w Sanoku, stan. 54, woj. Podkarpackie. In: *Gancarski 2006*, 177–190.
- Ruttkay 2002 – M. Ruttkay: Premeny agrárnej osady v 6.–15. storočí. In: A. Ruttkay/M. Ruttkay/P. Šalkovský (ed.): *Slovensko vo včasnom stredoveku*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia 7. Nitra 2002, 69–80.
- Slivka/Mačala 1985 – M. Slivka/P. Mačala: Terénny prieskum v jednom z mikroregiónov Šariša. *AVANS* 1984, 1985, 215–218.
- Šalkovský 2002 – P. Šalkovský: Stavebná kultúra a urbanizmus osád. In: A. Ruttkay/M. Ruttkay/P. Šalkovský (ed.): *Slovensko vo včasnom stredoveku*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia 7. Nitra 2002, 57–68.
- Šalkovský 2006 – P. Šalkovský: Fortifikácia a sídliskové objekty podhradia včasnostredovekého hradiska v Spišských Tomášovciach. In: *Gancarski 2006*, 303–318.
- Šiška 1964 – S. Šiška: Slovanské sídliskové objekty v Hnojnom, okr. Michalovce. *Archeologické rozhledy* 16, 1964, 379–385, 407, 408.
- Vangľová 2020 – T. Vangľová: Včasnostredoveká keramika z hradiska Bojná I-Valy. *Slovenská archeológia* 68, 2020, 95–181.

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovarch.2020.68.6>

Rukopis prijatý 19. 5. 2022

Translated by Michal Holeščák

PhDr. Mária Kotorová Jenčová, PhD.

Archeologický ústav SAV, v. v. i.

Akademická 2

SK – 949 21 Nitra

maria.kotorova@savba.sk

Early Medieval Features and Artefacts from the Polycultural Settlement in Vlača

Mária Kotorová Jenčová

SUMMARY

Polycultural site Vlača (location of Záhumenky) is located in the geomorphological unit of the Beskydské predhorie on the right-bank terrace of Topľa river at an altitude of 175 m. The location was identified as a Slavic settlement thanks to field survey from the beginning of the 1960 and especially from 1983, when a partially disturbed sunken object with ceramics from the Pre-Great Moravian horizon was discovered here. The findings evaluated in this paper were discovered during the research of the settlement from the Middle and Late Bronze Age in 2007–2008.

Four features were identified, of which three (26, 27, 36/2008) were only slightly dug in the subsoil, or they were not recognized in the dark prehistoric cultural layer and only their bottoms at the subsoil level were identified. Only feature 35/2008 was significantly deep (max. 0.4 m). Features, rectangular or oval formations, were characterized by a dark brown-black to black coloration. In two of them (26/2008, 36/2008) there were stones, coals and plaster as evidence of fires, in the remaining two (27/2008, 35/2008) traces of heating devices were not detected. Interesting is the orientation of the pairs of objects in an almost perpendicular position to each other.

Analyzed artefacts, mostly fragmentary ceramics, mainly comes from the cultural layer. Unique in the set is a double-conical whorl with multiple zigzag decoration.

We register 364 pottery fragments, of which 127 (35%) are decorated. With the exception of four sherds from hand-formed baking pans, the other fragments came from pot-shaped vessels made on the potter's wheel. Ceramic material with an admixture of sand and mica is often roughened by an admixture of coarser grains of sand and pebbles, the color ranges from shades of beige, brick and brown to brownish gray. Two types of the edge shape were identified – rounded and beveled. A more pronounced profiling of the edges was not detected. The diameter

of the reconstructable openings ranges from 11.5 cm to 32 cm, the diameters of the bottoms are 7 cm and 11 cm. The decoration of the ceramics is represented by several variants of simple engraved waves, but more often bands of ridged double and multiple waves, often complemented by engraved perimeter lines. Bundles of lines are usually bordered by bands of squiggles; in a few cases a simple squiggle intersects the perimeter lines. Comb bundles of straight lines could also form a separate decorative element. Several unique types of decoration appear – horizontal and vertical multiple lines laid out in a cassette or perforations with objects with multiple points. A fragment of a pot with a rim decorated with scratches is unique.

The relatively wide variability of decorative motifs on ceramic fragments from Vlača finds analogies in the vast territory of the Slavic milieu in the 8th–10th c. We believe that the absence of profiled edges, ancient decorative motifs, and the occurrence of hand-formed baking pans allow us to more closely date the set in the 8th–9th c. We consider the assessed material to be younger than feature 1/83 from the site itself and as a settlement from Vranov-Lomnica, where we find analogies to archaic decorative motifs, and older than the settlements in nearby Skrabské or Komárany, which are dated to the 9th–10th c.

The buildings in Vlača are part of an open settlement near the river and the ford passing it, quite atypical for the area. In several early medieval settlements in the Topľa river basin, oval pits with trough-shaped bottoms and the remains of hearths appear, considered to be the central pits of residential buildings. Rectangular semi-dugout houses are known to a significantly lesser extent in nearby regions (e.g. Prešov, Košice-Šebastovce, Hnojné). Pairs of objects, whether sunken or above ground, in a mutually perpendicular position, however, represent a new type in the Topľa river basin.

Fig. 1. Vlača, Vranov nad Topľou dist. Location on the map of the Slovak Republic (source ÚGKK SR).

Fig. 2. Vlača, Vranov nad Topľou dist. Marking of the location on the cadastral map (map source <https://zbgis.skgeodesy.sk/>).

Fig. 3. Vlača, Vranov nad Topľou dist. Terrace meander of Topľa river – multicultural settlement. View from the NE (photo M. Kotorová Jenčová).

Fig. 4. Vlača, Vranov nad Topľou dist. Topography of objects in ditch II/2008. Features 26, 27, 35, 36/2008 – Early Middle Ages; 43/08 – unspecified; other features – from Early Bronze Age to the Hallstatt period. Legend: a – grey-black filling, sometimes with small lumps of plaster; b – lighter coloured filling with stones and coals; c – traces of the feature barely distinguishable from

the clay subsoil; d – a cluster of stones, bones and coals (feature 43?); e – coals (drawing M. Kotorová Jenčová).

Fig. 5. Vlača, Vranov nad Topľou dist. Topography of objects in ditch III/2008. Features 35, 36/2008 – Early Middle Ages; 43/08 – unspecified; other features – from Early Bronze Age to the Hallstatt period. Legend: a – grey-black filling, sometimes with small lumps of plaster; b – lighter coloured filling mixed with clay soil and small lumps of plaster; c – lighter coloured filling with stones and coals; d – traces of the feature barely distinguishable from the clay subsoil; e – a cluster of stones, bones and coals (feature 43?); f – coals (drawing M. Kotorová Jenčová).

Fig. 6. Vlača, Vranov nad Topľou dist. Feature 35/2008, plan and profiles (drawing M. Kotorová Jenčová).

Pl. I. Vlača, Vranov nad Topľou dist. Selected artefacts.

1–11 – ditch I/2007, cultural layer; 12 – feature 5/2007 (26/2008); 13 – ditch III/2008, feature 35/2008.

Pl. II. Vlača, Vranov nad Topľou dist. Selected artefacts. 1,

2, 4–26 – ditch I/2007, cultural layer; 3 – feature 26/2008.

Pl. III. Vlača, Vranov nad Topľou dist. Selected artefacts.

1–7, 11–15 – ditch III/2008, cultural layer; 8–10 – ditch II/2008, cultural layer; 16–27 – feature 35/2008.

Pl. IV. Vlača, Vranov nad Topľou dist. Selected artefacts.

Ditch III/2008, cultural layer.